

50 YIL BOYUNCA, MUHTELİF DÖNEMLERDE
UYGULANAN EKONOMİK GELİŞME STRATEJİLERİ
VE MİLLİ GELİR ARTIŞLARI

Prof. Dr. Mükerrrem HİÇ

Bu yazıda Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan bu yana geçen 50 yıl içinde, muhtelif dönemlerde uygulanan ekonomik gelişme stratejileri anahatlarıyla gözden geçirilecek ve bu dönemlere ait, ekonominin performansını ölçen bellibaşlı gösterge olarak toplam ve fert başına GSMH artış hızları verilecektir. Dönemlere ayırırında farklı ekonomik gelişme stratejilerinin uygulandığı ve politik bakımdan da farklı özellikler gösteren yıllar seçilmiştir. Bu dönemler yine ekonomik performans bakımından farklı sonuçlar veren, yahut politik ortamda bazı değişiklikler gösteren alt-dönemlere ayrılmıştır. Bu esaslara göre, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana şu gibi dönemler ve alt-dönemler tespit edilmiştir:

1923-1938

1938-1949 veya 1938-1948, 1949

1950-1959; alt dönemler: 1950-1953, 1954, 1955-1959

1960-1961

1962-1970; alt dönemler 1962-1965, 1966-1970

1971'den bu yana.

Bahis konusu yıl ve dönemlerde ekonominin performansını gösteren indeksler yazının sonundaki tablo ve şekillerde verilmektedir. *Tablo I*'de 1938'den bu yana yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla GSMH'nin seyri ve yıllık artış oranları (DİE serileri), *Tablo II*'de dönemler itibariyle cari ve sabit fiyatlarla GSMH'nin yıllık ortalama artış hızı ve kapalı GSMH fiyat indeksi, *Tablo III*'de sabit fiyatlarla GSMH'nin yıllık ortalama artış hızı ve kapalı GSMH fiyat indeksi, *Tablo III*'de sabit fiyatlarla GSMH içinde yıllar itiba-

riyle tarım ve sanayi sektörlerinin payı, seri ve zincirleme indeksi, *Tablo IV*'de muhtelif dönemlere göre, sabit fiyatlarla GSMH içindeki sektörlerin ortalama yıllık artış hızı, *Tablo V*'de cari ve sabit fiyatlarla fert başına GSMH seri ve zincirleme indeksi verilmektedir. GSMH serileri DPT kaynaklarında DIE'ye kıyasla 1958 yılından itibaren farklı olduğu için, bu kere DPT rakkamlarına dayanan seriler de verilmiştir. Nitekim, *Tablo VI*'da nüfus, nüfus artış hızı, cari ve sabit fiyatlarla toplam GSMH, seri indeksi ve zincirleme indeks, (DPT), *Tablo VII*'de SMH içinde muhtelif kesimlerin payları, *Tablo VIII*'de dönemler itibariyle, sabit fiyatlarla GSMH'nin yıllık ortalama artış hızı 1950-1970, *Tablo IX*'da yıllar itibariyle performansı gösteren indeksler: toplam, sabit fiyatlarla GSMH yılış artış hızı, fiyat artış hızı, nüfus artış hızı, fert başına sabit fiyatlarla GSMH yıllık artış hızı, sabit fiyatlarla tarım kesimi üretimi yıllık artış hızı, dış alem gelirinin GSMH'ya oranı, *Tablo X*'da ise dönemlere göre performans farkları sunulmaktadır. *Tablo X*'daki performans farkları sabit fiyatlarla toplam GSMH ortalama yıllık artış oranı, nüfus artış oranı, fert başına sabit fiyatlarla GSMH yıllık ortalama artış oranı, fiyatlarda ortalama yıllık artış oranı (kapalı GSMH fiyat indeksi, DIE serilerine göre) olarak bellibaşlı dört parametrede toplanmıştır.

A — 1923 - 1938 Atatürk Dönemi.

Bu dönemi bellibaşlı iki alt döneme ayırabiliriz. Cumhuriyetin kuruluş yıllarını ve 1929-1934 dünya buhranını kapsayan ilk dönem; 1934-1938 sınaî plânı mucibince devletçilik rejimi altında sanayileşme hamlesine girilen ikinci dönem. Nitekim, Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen ilk yıllarda sosyal ve politik devrimler ve reformlar ön plâna alınmıştır. Bu meyanda Halifelik kaldırılmış, yeni Anayasa ve Medenî Kanun kabul edilerek kadın hakları tanınmış, Lâtin alfabesine dönülmüştür. Ayrıca, Genel Borçların (Dünyu Umumiye) tasfiyesi ve yabancı şirketlere tanılan kapitülasyonların belirli sürelerde ilgası da başarılmıştır. Bunu takiben, ekonomik kalkınma sorununa öncelik verilmiş ve ilk olarak 1927 yılında çıkartılan "Teşviki Sanayi Kanunu" ile özel teşebbüsün teşviki suretiyle sanayileşme çabasına girişilmiştir. Ancak, gerek Dünya buhranının etkisiyle gerek özellikle o dönemde özel teşebbüsün

henüz ekonomik kalkınmayı tek başına sağlamak hususunda yeterli seviyede olmaması dolayısıyla özel teşebbüse ağırlık veren kalkınma stratejisi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun üzerine ekonomik kalkınma ve sanayileşme hamlesinde devlet ve İktisadî Devlet Teşekkülleri baş rolü almış ve 1934-1938 yılları için 5 yıllık bir sınaî plân (sınaî program) uygulanmıştır¹. Gerek İktisadî Devlet Teşekkülleriyle ilgili 1934 tarihli kanunun incelenmesinden gerek devletçilik için yukarıda verilen izahattan da açıkça görüleceği gibi, Atatürk tarafından bu dönemde uygulanan devletçilik rejimi (étatisme) dogmatik ya da doktriner değil, tamamen pragmatik esaslara dayanmaktaydı. Bu dönemde özellikle madencilik (demir, çelik, kömür, bakır), dokuma, kâğıt, cam sanayii ve demiryolları geliştirilmiş; uzun vadeli alt-yapı olarak eğitime büyük önem verilmiştir². Tarım alanında vergilerin kaldırıldığı, toprak reformu için bazı hamlelere girildiğini görmekteyiz³. Ancak, tarım kesiminde belirli bir gelişme söz konusu olmamıştır. Savaşlardan kırılan nüfusun artması hususunda doğumlar teşvik edilmiş, ayrıca sağlık hizmetleri ve çeşitli hastalıkların önlenmesi yoluyla ölüm oranı da düşürülmeye başlanmıştır. Ekonomik kalkınmada özel yabancı sermaye ve dış yardım geniş bir yer bulmamıştır. Bu hususta Osmanlı İmparatorluğunun kötü tecrübeleri, özellikle kapitülasyonlar ve genel borçlar önemli rol oynamıştır. Dış ticaret ise mahdut seviyede kalmış ve genellikle kliring ve takas yoluyla yürütülmüştür. Özellikle ikinci alt dönemde uygulanan ekonomik gelişme stratejisini özetleyecek olursak, aşağıdaki esaslara bağlayabiliriz:

— Özel teşebbüsün teşvikini de içeren devletçilik rejimi⁴,

- 1 Bu dönemde uygulanan sınaî plânın özellikleri, SSCB'de uygulanmakta olan **Gosplan** ve halen Türkiye'de uygulanmakta olan kalkınma plânlarıyla bir mukayesesi için : Sabri Ülgener, "Takdim : Türkiye'de Plânlama ve Plânlı Döneme Geçiş", **Türkiye'nin Ekonomik Gelişme Meseleleri**, Cilt I, (1971) içinde.
- 2 Bu döneme ve diğer dönemlere ait bilgi : Mükerrerem Hiç, "Türkiye'nin Para Politikası ve Ekonomik Gelişmesinin Anahatları", adı geçen eser içinde.
- 3 Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana toprak reformu çalışmalarının kısa bir tarihçesi için Mükerrerem Hiç, **Kapitalizm, Sosyalizm, Karma Ekonomi ve Türkiye** (1970), Fasıl VIII.
- 4 Devletçilik rejimi ve İktisadî Devlet Teşekkülleri hakkında :

- Tarıma kıyasla sanayileşmeye öncelik verilmesi,
- Bankacılık ve ticaret kesimlerinin sanayileşmeye paralel olarak ve devletçilik esasına göre geliştirilmesi.
- Sanayide daha çok madencilik (ham maden istihracı) ve it-hal-ikame, basit tüketim malları kollarının geliştirilmesi
- Ulaştırımda demiryollarına ağırlık verilmesi
- Kapalı ekonomi ilkesi ve dış ticaret ve ihracatın mahdut seviyede tutulması⁵.
- Özel Yabancı Sermaye ve Dış Yardımdan çok mahdut se- viyede faydalanılmıştır.
- Eğitime verilen öncelik ve ağırlık
- Nüfus artış hızının teşviki.

Elimizde Atatürk döneminde milli gelir artış hızını tespit eden istatistikler mevcut değildir. DPT'nin birinci 5 yıllık plânlarda ver- diği rakkamlar, kanaatimce gereksiz bir çaba ile çok yüksek tutul- muştur⁶. Diğer taraftan, o dönemde sınaî istihsal ile ilgili bazı se- riler tespit edilebilirse de bunlar yine GSMH hakkında ye- terli fikir veremeyecektir. Aslında, Atatürk devri Türk siyasi top- lumunun olduğu kadar ekonominin de başlangıç dönemi, basit ifa- deyle ekonominin hemen hemen sıfırdan başladığı bir dönemdir. Böyle bir dönemde GSMH artışının derhal yüksek seviyeleri bul- ması sözkonusu olamazdı ve Atatürk döneminin önemini idrak et- memiz için yüksek bir kalkınma hızının gerçekleşmiş bulunması

E.S.E.K.H. Karma Ekonomide Plânlama ve Gelişme (1966) ve İk- tisadî Devlet Teşekkülleri (1968).

- 5 Muhtelif dönemlerde uygulanan dış ticaret rejimi hakkında : Er- han Bener, **Türkiye'de Para ve Kambiyo Denetimi** (Ankara, 1968).
- 6 Nitekim, DPT, **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plâni**, sayfa 8 (Tab- lo 3)'de verilen milli gelir indeksi 1927 - 1938 döneminde ortalama artış hızının % 5.9, fert başına gelirin % 4.0 bir hızla ulaştı- ğına, tarım kesiminin ise toplam milli gelirdeki artışa yakın bir hızla arttığına işaret etmektedir. Ancak, 1929 - 1934 yıllarının Dünya buhranı yılları olduğu, dönem boyunca tarımda kayda de- ğer gelir artışlarının sözkonusu olmadığı hesaba katılırsa, DPT tarafından yapılan bu tahminlerin aldatıcı olduğu teslim edilebilir.

şart değildir. Kaldı ki, ilk yıllarda siyasi ve sosyal kuruluş sorunları yanında 1929-1934 Dünya buhranı gibi bir faktör daha ekonomik kalkınma hızı üzerinde menfi bir rol oynamıştır.

1934-1938 yıllarında devletçilik rejimi altında girilen sanayileşme ve kalkınma hamlesi Atatürk'ün ölümü ve daha sonra 2. Dünya Savaşının başlaması ile geçici olarak durmuş 2. sınaî plânın uygulanması mümkün olamamıştır.

B — 1938 - 1949; 2. Dünya Savaşı yılları ve çok partili Demokrasi rejiminin kurulması.

1938'de Atatürk'ün ölümünü izleyen yıllarda 2. Dünya Savaşı başlamış (1939-1945) ve savaşın şüphesiz ki ekonomik kalkınmamız üzerinde ciddi menfi etkileri görülmüştür. Nitekim, tablolardan da izleneceği gibi, bu dönemde fert başına sabit fiyatlarla GSMH'da yılda % 0.9 bir azalma görülür. 1949 yılı, bu yıla ait GSMH'nin çok düşük olması (GSMH'a azalma % 10.8) sebebiyle hesaba katmayarak 1938-1948 dönemi rakkamlarını alsak dahi sonuçlar çok büyük bir fark göstermemektedir. Nitekim, 1938-1948 döneminde fert başına GSMH yıllık artışı müspet olmakla beraber, % 0.4 gibi çok düşük bir oran göstermektedir. Köylü, işçi gibi düşük gelirli grupların reel gelirindeki bir artış olması bu durumda çok şüphelidir. Buna karşı, 1938-1949 döneminde fiyatlar ise ciddi artışlar (kapalı GSMH fiyat indeksine göre, yılda ortalama % 14.6) göstermiştir. Ekonominin performansında görülen bu önemli menfi özelliklere rağmen Türkiye'nin 2. Dünya Savaşına girmemesi politik olduğu kadar uzun vadede ekonomik bakımdan da, felâketleri önlemesi anlamında büyük bir başarıdır. Çünkü, savaşa girmesi halinde Türkiye'nin elinde mevcut sermayesi tahrib olacak, nüfusu kırılacak ve çok muhtemelen savaş sonunda Doğu Avrupa ülkelerinin akibetine uğrayacaktı. İkinci Dünya Savaşından sonra da Türkiye'nin ekonomik gelişmesi yine belirli bir sıçrama kaydetmemiştir. 1946'da yapılan devalüasyona rağmen dış ticaret gelişmemiş ihracat artışı kısa süreli olmuş ve yetersiz kalmıştır; ödemeler bilânçosu ise 1946'dan itibaren açık vermeye başlamıştır⁷.

7 Bu dönemde ve müteakip dönemlerde dış ticaret politikası, performansı ve sorunları hususunda: E.S.E.K.H., **Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme** (1968).

İkinci Dünya Savaşını izleyen yıllarda ekonomik performansın yükselememesine karşılık bu kere iç politika alanında çok önemli bir adım atılmış ve çok partili demokrasi rejimi benimsenerek uygulamaya konulmuştur. Ne var ki, 1946'da yapılan genel seçimler bir iktidar değişmesine yol açmamıştır; iktisat ve ekonomi strateji değişikliği 1950 yılında vuku bulmuştur.

1938-1949 döneminde uygulanana stratejisi, esasları itibariyle önceki dönemlerde uygulananadan farklı olmadığı cihetle burada bu ekonomi stratejisini ayrıntılı şekilde belirtmekte bir fayda görülmemiştir. Ancak, özel teşebbüse karşı devletçiliğin, devlet kontrolünün ve devlet bürokrasinin biraz daha da önem kazanmış olduğu tahmin edilebilir.

C — 1950 - 1959; çok partili demokrasi rejimi.

1950 genel seçimlerini CHP'nin kaybederek iktidarı DP'ye vermesi ile önceki dönemlerden tamamen farklı bir ekonomik gelişme stratejisi uygulanmaya başlanmıştır. 1950 yılından sonra 4 yılda bir yapılan genel seçimleri de kazanan DP, 1960 Askerî Devrimine kadar aynı stratejiyi uygulamaya devam etmiştir. DP tarafından uygulanan ekonomik kalkınma stratejisi ana hatları bakımından aşağıdaki noktalarda toplanabilir:

— İktisadî Devlet Teşebbüsleri ve devlet yatırımlarını azaltmakla beraber özel teşebbüs teşvik görmüştür. Başka bir ifade ile, karma ekonomi sistemi çerçevesi içinde kamu kesimine kıyasla özel kesime verilen önem artmıştır⁸.

8 Gerçi bu dönemde kamu yatırımları da arttırıldığı cihetle toplam yatırımlar içinde özel yatırımların payı belki 1950'den önceki dönemlere kıyasla bir miktar artmakla beraber büyük bir sıçrama göstermemiş bulunabilir. 1950'den önceki yıllara ait yatırım istatistikleri mevcut değildir. 1950 ve sonraki yıllarda ise, toplam yatırımlar içinde kamu ve özel kesim payı fazla fark göstermemiştir. Bakınız: Kenan Gürtan, Yatırımların Sektörlere Dağılımı ve Bununla İlgili Meseleler, "Türkiye'nin İktisadî Gelişme Meseleleri, Cilt I (1971) içinde. Ne var ki, kamu yatırımları bu dönemde özel teşebbüsü, tarım ve sanayii teşvik eden alanlara yöneltilmiş; özel kesimin yerini alacak bir nitelik göstermesine izin verilmemiştir.

— Dış yardıma kayda değer bir açılma olmuştur. 1950-1953 yıllarında kısa vadeli özel banka kredilerine de müracaat edilmekle beraber pahalı olduğu için 1953'de bu kredilerden vazgeçilmiş, program ve proje kredileriyle yetinilmiştir⁹.

— Özel yabancı sermayenin teşviki derpiş edilmiştir¹⁰.

— Dışa açık ekonomi stratejisi dış yardım ve özel yabancı sermayenin teşviki yanında en anlamlı ifadesini üyelik için Ortak Pazara müracaat ile Ankara, Ortak Üyelik Andlaşmasında bulmuştur. Üyelik için 31 Temmuz 1958 tarihinde müracaat edilmekle beraber Ankara Anlaşması müteakip dönemde, 1964 yılında yürürlüğe girmek üzere Eylül 1963 tarihinde imzalanmıştır¹¹.

— Tarım kesiminin gelişmesi ön plâna geçmiştir. Tarım kesimi makineleşme, destekleme alım politikası, kredi politikası satış ve kredi kooperatifleri ve çeşitli alt-yapı yatırımları yoluyla büyük ölçüde teşvik görmüştür.

— Ulaştırmada demiryoluna kıyasla karayollarına ağırlık verilmiştir.

— Özel teşebbüsün teşviki sanayi alanında kendini göstermiş, özellikle ithal ikame tüketim malları sanayii geliştirilmiş, temel ham madde sanayii (temel madenlerin yurtdışı üretimi) de genişletilmiştir. İthal-ikame sanayiinin gelişmesine özellikle 1954'den itibaren ve dış ticaretteki tıkanıkların ithalatı önlemesi, karaborsa-

9 Dış yardımlarla ilgili daha fazla bilgi için; Baran Tuncer, "Türkiye'nin Dış Ödemeler Açığı ve Kaynakları", **Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme**, E.S.E.K.H., İstanbul 1968.

10 Gerek dış yardım alınması, gerek özel yabancı sermayenin teşviki 1950'den önceki CHP iktidarı tarafından da derpiş edilmek istenmiş, bunun için hazırlıklara girilmişti. Ancak, bu hususlarda semere almamadan gelen genel seçimler iktidar değişikliğiyle sonuçlanmıştı. Özel yabancı sermaye akımı ile ilgili istatistikî bilgi için: Baran Tuncer, **Türkiye'de Yabancı Sermaye Sorunu**, Ankara 1968.

11 Türkiye'nin Ortak Pazar Üyeliği hususunda daha fazla bilgi için: Mükerrerem Hiç, "Türkiye - Ortak Pazar Müzakereler ve Geçiş Dönemi Şartları", ve Türkiye'nin Ortak Pazara Girmesi Sorununun Genel Hatları, **Türkiye'nin İktisadî Gelişme Meseleleri**, Cilt I (1971) içinde.

nın ortaya çıkmasından sonra ve bu mahzurları önlemek üzere hız verilmiştir.

— Tarım ve sanayi kesiminin süratli gelişmesi ticaret kesiminin genişlemesini de teşvik etmiştir. Diğer taraftan, inşaat kesimi de süratli bir artış göstermiştir. Özel kesimin teşvik ve gelişmesine paralel olarak bankacılıkta da özel kesim bir gelişme kaydetmiştir. Bütün bu sebeplerle, GSMH içindeki sektör payları çok büyük bir değişme göstermemiştir, tarım kesiminin sanayie kıyasla gerilemesi tedricî vuku bulmuştur¹².

— Gerek sanayi kesiminde özel teşebbüsün krediler yoluyla gerek tarım kesiminin yine tarımsal krediler ve destekleme alımlar yoluyla teşviki, gerek alt-yapı kamu yatırımlarının finansmanı ve bütçe açıkları para arzının süratle yükseltilmesi sonucunu doğurmuştur. Reel GSMH'nın süratle arttığı 1950-1953 alt döneminde bu para arzı artışı ciddi fiyat artışlarına yol açmamış olmakla beraber 1954 ve 1955-1959 yıllarda ciddi bir enflasyon başgöstermiştir¹³.

— 2. Dünya Savaşı sonrası milletlerarası uygulamaları izleyerek 1950'den itibaren dış ticaretin serbestleştirilmesine gidilmiş, liberasyona tabî ithalat arttırılmıştır. Fakat, ihracatın da yeterli şekilde artmaması dolayısıyla beliren dış ödemeler açıkları dış ticaretin 1952 ve 1953 yıllarında yeniden kısılmasını gerektirmiştir¹⁴.

1950 yılından itibaren özel teşebbüsün teşvikine, dış yardıma, özel yabancı sermayeye dayanan bir ekonomik gelişme stratejisi uygulanmasında bellibaşlı iki faktör rol oynamış bulunabilir. Birincisi, menfi dış etkenlerin mevcudiyetine rağmen, yoğun devlet-

12 Türk sanayiinin, tarımının ve diğer kesimlerin gelişmesi ve belli başlı sorunları hakkında ayrıntılı bilgi için : Halûk Cillov, "Tarım ve Sanayiın Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Kalkınmadaki Roller", **Türkiye'nin İktisadî Gelişme Meseleleri**, Cilt I (1971) içinde; ve aynı zamanda **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul 1972.

13 Bakınız : Mükerrerem Hiç, "Türkiye'nin Para Politikası ve Ekonomik Gelişmesinin Anahatları", adı geçen eser içinde. Enflasyon aynı zamanda bu yazıda Tablo XI ve XII'den de izlenebilir.

14 Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için : Erhan Bener ile E.S.E.K.H. adı geçen eserler.

çilik rejimi ve bürokrasi altında ekonomi 10 yıl belirli bir kalkınma gösterememiştir. İkincisi, 2. Dünya Savaşını izleyen yıllarda Batı Ülkeleri yaptıkları anlaşmalarla bahis konusu ilkeleri tespit ve bu esasa göre dış yardım müesseselerini kurmuşlardı. Böylece, dünya dış yardım hususunda yeni bir çehre kazanıyordu ve bu gelişmelerin Türkiye'yi de etkileyeceği muhakkaktı¹⁵.

Bu dönemde uygulanan ekonomik kalkınma stratejisi ile elde edilen performansa gelince, sabit fiyatlarla GSMH artış hızının çok önemli bir yükselme kaydettiği görülmektedir. Nitekim, bu dönemde toplam SMH yıllık artış hızı (DPT istatistikleriyle) % 7 olmuştur. Kalkınma hızı ile iklim, Kore konjonktürü, dış yardımlarla finanse edilen makineleşme ve ekilebilir arazinin gelişmesi gibi etkenlerle tarımsal üretim artış hızının rekor seviyelere ulaştığı (Bakınız: Tablo III ve IX) yine dış yardımların GSMH'ye oranının yüksek olduğu (Tablo IX) 1950-1953 döneminde bilhassa çok yüksek olmuş, bahiskonusu dönemde erişilen 4 yıllık ortalama yıllık artış hızı % 12.7'ye (DPT serileri, Tablo VIII) bir daha erişmek mümkün olamamıştır. 1938-1949 döneminin % 0.6, özellikle 1949 yılının —%0.8 ile kalkınma hızı (toplam GSMH artışı) açısından performansının çok düşük olduğunu da hatırlayacak olursak, özellikle 1950-1953 döneminin çok büyük bir değişikliğe sahne olduğu açıktır. 1950-1959 yıllarında nüfus artış oranı 1938-1948 döneminde yaklaşık olarak % 1.5 iken önemli miktar artarak % 2.9 oranına ulaşmakla beraber, bu husus fert başına düşen sabit fiyatlarla GSMH artış oranının 1950-1959 döneminde yükselerek ortalama % 4.1 oranına varmasını, özellikle 1950-1953 döneminde % 2.8 nüfus artış hızıyla) % 9.9 gibi çok yüksek seviyelere erişmesini önlemekten uzak kalmıştır.

1954 yılı ise kötü iklim sebebiyle tarım kesiminin, dolayısıyla de millî gelirin % 8.9 gibi önemli bir düşme gösterdiği yıldır. Henüz tarımın millî gelir içindeki payının yüksek olması, tarım kesiminde üretim azalmasını olduğu gibi millî gelire yansıtmakta, diğer kesimlerin bu etkiyi telâfi etmesi mümkün olamamaktadır.

15 Bakınız : Mükerrerem Hiç, **Kapitalizm, Sosyalizm Karma Ekonomi ve Türkiye**, 1970.

1955-1959 döneminde ise kalkınma hızının müspet olmakla beraber 1950-1953'e kıyasla belirli şekilde düştüğü görülmektedir. Nitekim, 1955-59 döneminde toplam GSMH ortalama yılda % 5.9, % 2.9 nüfus artış hızı ile fert başına GSMH % 3 kadar artmıştır (DPT serileri, Tablo X). Bu hususta şüphesiz ki, dış yardımın azalması, Kore Savaşı ve dolayısıyla ihracat ve tarım üzerindeki müspet konjonktürün sona ermesi, tarımda ekilebilir arazinin sınırlı gelinmiş olması gibi dış faktörlerin rolü büyüktür. Bu yıllara ait tarım kesimi gelir artışı ve dış yardımın GSMH oranı ve bu oranlarda 1950-1953 dönemine kıyasla vuku bulan düşme *Tablo IX*'dan izlenebilir. Yatırımların kötü plânlanmasının, özellikle verimsiz alt yapı alanlarına yönelmiş olmanın gelir artış hızının düşmesinde rol oynadığı da çok defa iddia edilmiş olmakla beraber bu hususun kesinlikle ispatı güçtür¹⁶.

Bahis konusu dönemde ekonomik performans değerlendirilirken DPT'nin 1950-1960 yılı ortalamasını kullandığı görülmektedir. Buna göre de dönemin performansı 1954 ve 1960 yıllarının etkisiyle nispeten düşük çıkmaktadır. Fakat, 1954 yılında anormal kötü iklim sebebiyle millî gelir düştüğüne, 1960 yılı ise askerî ihtilâl yılı olduğuna göre, daha doğru ve objektif bir performans analizinde, burada yapıldığı gibi, 1950-1960 yerine 1950-1959 dönemini almak, bu dönemi 1950-1953, 1954 ve 1955-1959 olarak alt-dönemlere ayırmak gerekir. Bu durumda 1955-1959 döneminin performansının da —enflasyon açısından olmasa dahi— millî gelir artış hızı açısından çok kötü olmadığı ortaya çıkacaktır. Nitekim, 1955-1959 yılı toplam GSMH yıllık artış hızı (DPT serileri) % 5.9'dur; bunda şüphesiz 1954 yılının kötü gitmesi dolayısıyla 1955 gelirinin yükselmesinin bir payı vardır. Fakat, 1954 ve 1960 yıllarının çıkartılması esas 1950-1959 döneminin bütünüünün performansı açısından bizi daha önemli sonuçlara götürmekte, 1950-1959 performansının 1962-1970 performansının dahi bir miktar üstünde olduğu anlaşılmaktadır.

1950-1959 döneminde fiyat artışlarının seyrine gelince, dönem ortalaması oldukça yüksektir. (kapalı GSMH fiyat indeksi ile ortalama % 9.7; Tablo X) Ancak yine de 1938-1949 dönemi fiyat artışı ortalamasının (aynı esaslara göre % 14.6) altında olması ilginçtir.

16 Bakınız : Kenan Gürtan, adı geçen eser.

Alt-dönemler ise GSMH artış hızında olduğu gibi, fiyat artışı açısından da çok büyük farklar arz etmektedir. Nitekim, milli gelir artışının çok yüksek seviyelere eriştiği 1950-1953 döneminde fiyat artışları ortalama yılda % 4 gibi çok mutedil seviyelerde kalmıştır. 1954'den itibaren ise fiyat artışları çok önemli yükselmeler göstermiştir. Nitekim, fiyat artışları 1954'de % 11.7 (kapalı GSMH fiyat indeksi, Tablo II) ve 1955-1959 döneminde ise yıllık ortalama % 15.4 olmuştur. Bu oranlar —son yıllar hariç— Türk ekonomisinin uzun süre rastlamadığı ciddi bir enflasyona işaret etmektedir. Odemeler bilançosu zorlukları, dış yardımın azalması, reel millî gelir artış hızının düşmesiyle beraber yürüyen bu enflasyon Ağustos 1958'de fiilen devalüasyon yapılarak istikrar programı uygulamasını zorunlu kılmıştır. Gerek devalüasyon gerek iktisadî Devlet Teşekküllerine yapılan zamlar bu kere 1959 fiyat artışlarını % 19.7 ile (Tablo IX) 1971 yılı hariç— rekor bir seviyeye ulaştırmıştır¹⁷.

D — 1960 - 1961; askeri ihtilâl.

Mayıs 1960 tarihinde bir askeri ihtilâl yoluyla politik sisteme geçici bir süre için müdahalede bulunulmuştur. ihtilâli takiben politik alanda, demokratik sistemin ileriki yıllarda daha iyi işlemlerini sağlamak üzere çeşitli tedbirler alınmış ve yeni müesseseler tesis edilmiştir. Ekonomik alanda ise plânlı kalkınma esası kabul edilmiş ve bunu temin etmek üzere Devlet Plânlama Teşkilâtı kurulmuştur. O devirde yapılan ekonomi politikası tartışmalarında özellikle yatırımların daha uygun bir şekilde dağılımı ve enflasyonist temayüllerin önlenmesi gibi meseleler üzerinde durulmaktaydı.

Bir taraftan politik faaliyet ve olayların yoğunluğu, diğer taraftan ihtilâlin zihinlerde yarattığı belirsizlik nedeniyle bahis konusu yıllarda gerek kamu kesiminin gerek özel kesimin ekonomik faaliyetlerinde bir durgunluk meydana gelmiştir. Gerçi 1960 yılında 1959 yılına kıyasla GSMH az bir miktar artış göstermiştir. Fakat, 1961 yılında reel GSMH mutlak seviyesi 1960 yılına kıyasla azalmıştır. (DPT serileri) Nitekim, 1960-61 yıllarında toplam GSMH

17 Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için: Mükerrerem Hiç, "Türkiye'nin Para Politikası ve Ekonomik Gelişmesinin Anahatları, 1950 - 1970", adı geçen eser içinde.

ortalama yılda % 1.1 civarında artmış, nüfus artışı % 2.6 olduğuna göre, fert başına GSMH yılda ortalama — % 1.5 ile azalma göstermiştir. (Bakınız Tablo II ve Tablo IX). 1960 yılı toplam reel GSMH seviyesi 1962 yılında yeniden aşılmıştır, fakat 1960 yılı nüfus başına düşen reel GSMH'ya daha da sonra ve ancak 1963 yılında tekrar erişilebilmiştir. Gerçi 1960-1961 yıllarında fiyat artış oranları da (yılda ortalama % 4.3) oldukça düşüktür. Ancak, fiyat artış hızının düşüklüğü toplam GSMH artış hızının düşüklüğüyle beraber gittiğine göre, ekonomik durgunluğun tabii bir sonucu olmaktadır.

E — 1962 - 1970; plânlı kalkınma dönemi.

1962-1970 dönemi bu yazıda plânlı kalkınma dönemi olarak adlandırılmaktadır. Nitekim, bu dönemde 1962 yılı için bir yıllık geçici bir plân yürürlüğe konmuş, 1963-67 için Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı hazırlanmış; 1968-1972 ise ikinci plân dönemini teşkil etmiştir. Ancak, 1965 yılında genel seçimlere gidilerek politik iktidar değiştiği cihetle, burada 1962-1970 dönemini 1. ve 2. plân dönemleri yerine, politik olayları izleyerek 1962-1966, 1966-1970 alt-dönemlerine ayırmak daha uygun görülmüştür. 1962-1965 dönemi gerek ciddi politik olaylara ve tehlikelere sahne olması gerek genel seçimlere gidilmesi için politik alanda gerekli hazırlıklara girişilmesi dolayısıyla 1966-1970 alt-dönemine kıyasla ekonomik açıdan nispeten daha durgun geçmiştir. Nitekim, 1962-1965 döneminde sabit fiyatlarla toplam GSMH yıllık ortalama artışı % 5.8, % 2.5 ortalama nüfus artış hızı ile fert başına GSMH ortalama yıllık artış hızı % 3.3 dür; 1966-1970 dönemi için ise aynı oranlar sırayla % 7.0, % 2.6 ve % 4.4 olmuştur (Tablo X). 1966 yılında tarım kesimindeki yüksek üretim artışının bu sonuçlar üzerindeki etkisi mevcut bulunmakla beraber, performans farklarının sadece buna bağlanamayacağı açıktır. Fiyat artış ortalamaları ise 1962-1965 döneminde % 5.3 iken 1966-1970 döneminde cüzi bir artış göstererek % 6.0'ya ulaşmıştır.

Genellikle 1962-1970 dönemi millî gelir artışı ve fiyatların seyri hakkında bellibaşlı şu gibi gözlemleri yapabiliriz. Herşeyden önce, toplam ve fert başına GSMH artış oranı 1950-1953, hatta 1955-1959 dönemine kıyasla biraz daha düşük olmakla beraber, ekono-

mik kalkınma yine de bir süreklilik yahut devamlık kazanmış, ekonomide daha önceki yıllarda görülen şiddetli dalgalanmalar azalmıştır. 1962-1970 dönemindeki ekonomik performansı daha önceki 1950-1959 dönemiyle daha doğru mukayese edebilmek üzere, büyük ölçüde dış faktör sayabileceğimiz şu hususları hesaba katmak gerekir. Birincisi, tarım kesiminde iyi iklim yıllarının azalması sebebiyle bu kesimin gelir artış hızının 1950-1959 dönemine kıyasla azaldığı görülmektedir (Tablo IX). İkincisi, dış yardım yahut dış tasarrufun GSMH'ya oranında yine 1950-1959 dönemine kıyasla bir azalma vuku bulmuştur. Her iki faktörün de 1962-1970 gelir artış hızını menfi yönde etkileyeeği açıktır ve bu menfi faktörlere rağmen millî gelir artış hızı kayda değer ve devamlı bir yükselme gösterebilmiştir. Millî gelir artış hızında devamlılık ve nisbi istikrar sağlanmasında tarım kesimi yanında özellikle sanayi kesiminin, aynı zamanda inşaat, ulaştırma, ticaret gibi kesimlerin zamanla gelişmiş olması da önemli bir rol oynamıştır. Nitekim, 1962-1970 döneminde tarım kesiminin gelirinin azaldığı yıllarda dahi, sanayi, inşaat, ulaştırma, ticaret vs. kesimlerdeki gelişmeler GSMH'da, az da olsa yine bir miktar yükselmeye yol açabilmişti. Halbuki, önceki dönemlerde tarım kesiminde bir azalma mutlaka GSMH'da bir azalmaya yol açmaktaydı (Tablo IX).

Diğer taraftan, 1962-1970 döneminde fert başına nüfus artış hızının 1950-1959 dönemine kıyasla düşmesi ise fert başına GSMH artışının 1962-1970 döneminde 1950-1955 dönemine kıyasla fazla düşmesini önleyen müspet bir etken olmuştur¹⁸. Bütün bu mülâhazalar iki dönemin performansı karşılaştırılırken mutlaka hesaba katılmak gerekir. *Tablo X*'dan da izleneceği gibi, 1950-1959 döneminde toplam GSMH yıllık ortalama artış hızı % 7.0; nüfus artış hızı % 2,9 fert başına GSMH artış hızı % 4.1 iken 1962-1970 döneminde bu parametreler sırasıyla % 6,4; % 2.6 ve % 3.8 gibi değerler almış bulunmakta ve 1966-1970 alt dönemi performansı ise

18 Nüfus artış hızının tasarruf meyli ve sermaye - hasıla oranı yoluyla millî gelir artış hızı ve dolayısıyla fert başına düzen gelir üzerindeki müspet etkilerini hesaplamak ise mümkün değildir. Bu konu için: Mükerrerem Hiç, **Harrod - Domar Modeli ve Türkiye'ye Uygulanması**, 1973.

(% 7.0; % 2.6 ve % 4.4 ile) 1962-1965 alt-dönemi performansının (ve aynı zamanda 1950-1959 ortalamasının) bir miktar üstünde idi.

Diğer taraftan, DPT'yi ve bazı yazarları izleyerek bahiskonusu yılları 1950-1959, 1960-1961 ve 1962-1970 yerine 1950-1961 ve 1962-1970 gibi döneme ayırsaydık, bu kere farklı sonuçlara ulaşılmış olacaktı. Nitekim, 1960, 1961 gibi düşük performanslı yılların 1950-1959 dönemine ilâvesi bu dönemdeki millî gelir artışını 1962-1970 döneminin altına düşürmektedir. 1950-1961 toplam GSMH yıllık ortalama artış oranı % 5.9, nüfus artış oranı % 2.8 olduğuna göre, fert başına GSMH yıllık artış oranı ise % 3.1 civarındadır¹⁹.

Fiyatlara gelince, 1962-1970 dönemi yıllık fiyat artış ortalaması (kapalı GSMH fiyat indeksi ile % 5.2 ile) 1950-1959 dönemi ortalamasının (% 9.7) ve özellikle 1955-1959 alt-dönemi ortalamasının (% 15.4) çok altında bulunmaktadır. O halde, 1962-1970 döneminde yüksek ve devamlı bir kalkınma hızının nisbî bir fiyat istikrarı ile birlikte sağlandığı söylenebilir. Ancak, bu dönemde kalkınma ve sanayileşmeyle birlikte ithalat gereğinin artışı, ihracatın ithal-ikame politkasma ağırlık verilmesi dolayısıyla yeterli seviyede yükselmemesi, fiyatlarda önceki yıllara kıyasla nisbî istikrar sağlanmasına rağmen 1958-1960 devalüasyonundan bu yana Batı ülkelerine kıyasla fiyatların çok yüksek oranda artmış bulunması gibi sebeplerle ödemeler bilânçosu açıkları kritik bir sorun haline gelmiştir. Bu gelişmeler 10 Ağustos 1970 tarihinde devalüasyon yapılarak dövizin TL. değeri % 66.6 oranında yükseltilmesiyle sonuçlanmıştır²⁰.

19 Bu yazıda toplam ve fert başına GSMH yıllık ortalama artış oranları mürekkep faiz esasına göre hesaplanmıştır. Halbuki, plânlarda dönemlere göre yapılan hesaplarda basit ortalama esasları uygulanmıştır. O halde, bu yazıdaki ve plânlardaki bahiskonusu oranları açısından görülen farklar dönem seçimi farkları yanında bir de uygulanan hesap metodundan doğmaktadır. Toplam nüfus DİE serileri ile DİE tarafından mürekkep faiz formülü esasına göre yürütülmüş bulunmaktadır ve DİE nüfus artış oranları bu yazıda değiştirilmeden kullanılmıştır.

20 Dış ticaretin seyri hakkında ayrıntılı bilgi için: Erdoğan Alkm, "Türkiye'nin Dış Ticareti", ve devalüasyon hakkında ayrıntılı bilgi için: "Ödemeler Bilânçosu Açıkları Sorunu ve 10 Ağustos 1970

1962-1970 döneminde ve 1962-1965, 1966-1970 alt-dönemlerinde uygulanan ekonomik kalkınma stratejisine gelince, bu hususta müşterek yönler yanında bazı belirli farklar da müşahade edilebilir. Müşterek yönler her iki alt dönemde de "karma ekonomi sistemi"nin kabulünde özetini bulmaktadır. Bellibaş farklara gelince, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı devlete, devlet kontrolüne ve devlet eliyle reformlara biraz daha ağırlık vermektedir; 1966-1970 döneminde ve İkinci Kalkınma Planında ise özel teşebbüsün çeşitli mali ve parasal tedbirlerle teşviki devletçiliğe kıyasla ağırlık kazanmıştır. Diğer taraftan, Birinci Planda kesimlere yapılacak yatırımlar hususunda verimlilik kıstası kabul edilmekle beraber, sanayi kesimi için yüksek bir artış hızı hedefi kabul edilmiştir. İkinci Planda ise sanayi kesimine daha açık ve kesin şekilde öncelik verilmiş, sanayi kesiminin ekonomide sürükleyici ve önder kesim haline getirilmesi hedef kabul edilmiştir. Yine, Birinci Planda tarım kesiminin geliştirilmesi toprak reformuna bağlanmakla beraber İkinci Planda tarım reformu toprak reformuna kıyasla öncelik kazanmıştır. Birinci Planda mesken inşaatının, özellikle lüks inşaatın kısıtlanması derpiş edilmekle beraber, 1966-1970 döneminde inşaat kesimi fiilen teşvik görmüştür. Bütün bu strateji farkları ekonomimizin 1962-1965 ve 1966-1970 alt-dönemlerinde ikinci alt-dönem lehine, az da olsa farklı bir performans göstermesine yol açmıştır.

F — 1971 yılı ve sonrası.

Henüz yeterli tecrübe ve istatistikî bilgi birikmediği cihetle, 1971 yılı ve sonrasına burada çok kısa şekilde temas edilecektir. Bilindiği gibi, 12 Mart 1971 tarihinde gerekli sosyal ve ekonomik reformları yapmak ve anarşiye son vermek üzere verilen Askerî Muhtıra sonucu AP iktidardan çekilmiş ve kurulan ilk Reform Hükümeti bu gayeleri gerçekleştirmek üzere bir program hazırlamıştır. İlk Reform Hükümetinin özel teşebbüsün kontrolü, özel yabancı sermayenin kısıtlanması ve kontrolü, madenlerin devletleştirilmesi, dış ticaretin yoğun şekilde devletleştirilmesi ve devlet kontrolüne alınması, katı şartları havi bir toprak reformu gibi reform

Devalüasyonun, Türkiye'nin İktisadi Gelişme Meseleleri, Cilt 1, (1971) içinde.

hazırlıkları ve devletleştirme temayülleri ihtiva eden iktisat programı piyasada aksamalara, istikrarsızlığa ve durgunluğa yol açmıştır. İstifa eden birinci reform hükümeti yerine gelen reform hükümetleri birinci hükümetin hazırladığı geniş kapsamlı devletleştirme programını geniş ölçüde uygulama alanından kaldırmışlardır. 1971 yılında tarım üretiminin iyi iklim dolayısıyla büyük bir artış göstermesi sebebiyle sabit fiyatlarla GSMH'da —ilk aylardaki durgunluğa rağmen— önemli bir artış kaydedilmiştir; 1972 kalkınma hızı da yüksek olmuştur.

Ancak, Ağustos 1970 devalüasyonunu izleyen bu dönemde fiyatlar çok şiddetli artışlar göstermiş ve bazı yıllarda 1954-1959 dönemindeki artışların dahi üstüne çıkmıştır²¹. Fiyatlardaki bu artışlar çeşitli sebeplerden doğmuş bulunmaktadır. Bu hususta devalüasyonun, yine İktisadi Devlet Teşekkülleri zamlarının vasıtalı vergilerin yükseltilmesinin yarattığı maliyet enflasyonu unsurları önemli rol oynamış bulunmaktadır. İçi döviz gelirlerinin artması ve döviz rezervlerinin ithalatta kullanılmaması ise fiyat artışlarının belibaşlı talep enflasyonu yönünü teşkil etmiştir. Diğer taraftan, destekleme alım fiyatlarının yükseltilmesi, ihracatın gelişmesi de maliyet-talep enflasyonu unsurlarını bir arada getirmiştir. Böylece de genel seçimler yapılana kadar geçen kısa süre içinde ekonomi yüksek bir kalkınma hızı kaydetmiş olmakla beraber çok şiddetli bir enflasyona sahne olmuş bulunmaktadır.

21 Nitekim, 1971 yılında sabit fiyatlarla toplam GSMH artış hızı % 9.2 olmakla beraber (DPT, **Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı**, p. 4) 1971 yılı boyunca fiyatlardaki artış oram (Ticaret Bakanlığı, Konjonktür Dairesi, Toptan Eşya Fiyatları İndeksine göre) % 21'i bulmuştur. 1972 yılı boyunca fiyat artışı ise yine % 15'e ulaşmıştır.

TABLO I

1938'den bu yana yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla
GSMH'nın seyri ve yıllık artış oranları*

Yıllar	Cari F. GSMH (Piyasa F.)		Sabit F. GSMH (Piyasa F.)	
	Cari F. GSMH	Yıllık artış oranı (Zincirleme İnd.)	Sabit F. GSMH ¹	Yıllık artış oranı (Zincirleme İnd.)
1938	1.953.0	(19.4) ²	8.368.0	(83.1) ²
1948	10.067.0	100	10.067.0	100
1949	9.281.4	92.9	89.975.6	89.2
1950	10.384.3	111.9	10.400.0	115.9
1951	12.270.8	118.2	11.988.3	115.3
1952	14.320.5	116.7	13.023.4	108.6
1953	16.821.0	117.5	14.466.7	111.1
1954	17.114.8	101.7	13.145.4	90.0
1955	21.059.5	123.0	14.150.7	107.6
1956	24.334.0	115.5	15.112.8	106.8
1957	30.528.7	125.5	16.067.3	106.3
1958	38.506.2	126.1	17.969.9	111.8
1959	47.726.4	123.9	18.751.1	104.3
1960	50.969.5	106.8	19.196.7	102.4
1961	53.719.7	105.4	19.307.1	100.6
1962	60.300.8	112.3	57.153.3	106.4
1963	69.024.0	114.5	61.527.1	107.7
1964	74.197.7	107.5	64.544.6	104.9
1965	80.020.0	107.8	67.465.9	104.5
1966	93.578.0	116.9	74.381.9	110.3
1967	103.999.7	111.1	78.887.8	106.1
1968	114.752.4	110.3	84.159.1	106.7
1969	128.379.5	111.9	89.438.9	106.3
1970	147.939.2	115.2	94.543.8	105.7

- 1) Sabit fiyatlarla GSMH serisinde 1948-1961 dönemi 1948 temel yılı fiyatlarına, 1962'den bu yana ise 1961 temel yılı fiyatlarına göre düzenlenmiştir.
- 2) 1938 yılı indeksleri yıllık yerine 10 yıllık indeksi göstermektedir.

* **Kaynak:** Devlet İstatistik Enstitüsü, **Türkiye Millî Geliri 1938, 1948 - 1967**, Yayın No 536 ve **Türkiye Millî Geliri 1938, 1948 - 1970**, Yayın No. 625.

TABLO II

Dönemler itibariyle cari ve sabit fiyatlarla GSMH'nın yıllık ortalama artış hızı ve kapalı GSMH fiyat indeksi*

Dönemler	Cari F. GSMH Yıllık artış hızı ¹	Sabit F. GSMH Yıllık artış hızı ¹	Kapalı GSMH Fiyat indeksi ²
1938 - 1949 (11 yıl)	15.2	0.6	14.6
1938 - 1948 (10 yıl)	17.9	1.9	16.0
1949 (1 yıl)	— 7.8	— 10.8	3.0
1950 - 1959 (10 yıl)	17.8	8.1	9.7
1950 - 1953 (4 yıl)	16.7	12.7	4.0
1954 (1 yıl)	1.7	— 10.0	11.7
1955 - 1959 (5 yıl)	22.8	7.4	15.4
1960 - 1961 (2 yıl)	6.1	1.5	4.6
1962 - 1970 (9 yıl)	11.7	6.5	5.2
1962 - 1964 (3 yıl)	11.4	6.3	5.1
1965 - 1970 (6 yıl)	12.2	6.6	5.6
1962 - 1965 (4 yıl)	10.5	5.2	5.3
1966 - 1970 (5 yıl)	13.1	7.1	6.0

(1) Mürekkep faiz esasına göre tarafımızdan hesaplanmıştır.

(2) 1. Sütundan 2. sütunu tenzil suretiyle tespit edilmiştir.

(*) Kaynak : DİE Serileri, Tablo I.

TABLO III

Sabit fiyatlarla GSMH içinde yıllar itibariyle tarım ve sanayi sektörlerinin payı, seri ve zincirleme ndeksleri*

Yıllar	Tarım 1	Seri İndeks 2	Zincirleme İndeks 3	Sabit fiyatlarla SMH (istihsal amilleri fiyatlarıyla) içindeki payı 4	Sanayi 5	Seri İndeks	Zincirleme İndeks	Sabit fiyatlarla SMH (istihsal amilleri fiyatlarıyla) içindeki payı
1938	4.085.3	87.1	87.1	55.6	684.9	73.9	73.9	9.3
1948	4.691.4	100	100	53.2	926.3	100	100	10.5
1949	3.671.8	78.3	78.3	46.9	978.1	105.6	105.6	
1950	4.551.2	97.0	124.0	50.0	1.014.1	109.5	103.7	
1951	5.493.5	117.1	120.7	52.3	1.098.9	118.6	108.4	10.5
1952	5.848.3	124.7	106.5	51.3	1.190.5	128.5	108.3	10.5
1953	6.403.4	136.5	109.5	50.6	1.311.1	141.5	110.1	10.3
1954	5.141.0	109.6	80.3	44.9	1.373.4	148.3	104.8	12.0
1955	5.607.5	119.5	109.1	45.4	1.428.3	154.2	104.0	11.6
1956	6.094.7	129.9	108.7	46.3	1.521.4	164.2	106.5	11.6
1957	6.248.3	133.2	102.5	44.7	1.631.9	176.2	107.3	11.7
1958	7.342.7	156.5	117.5	46.9	1.700.8	183.6	104.2	10.8
1959	7.317.4	156.0	99.7	44.9	1.755.3	189.5	103.2	10.7
1960	7.403.5	157.8	101.2	44.4	1.795.2	193.8	102.3	10.8
1961	7.168.5	152.8	96.8	42.8	1.831.6	197.7	102.0	10.9
1962	20.162.1	105.8	105.8	40.7	8.107.9	107.0	107.0	16.4
1963	21.697.3	113.9	107.6	40.7	8.756.5	115.6	108.0	16.4
1964	21.693.8	113.9	100.0	38.9	9.509.6	125.5	108.6	17.0
1965	20.978.7	110.1	96.7	36.1	10.356.0	136.7	108.0	17.8
1966	23.367.8	122.7	111.4	36.3	11.454.0	151.2	110.6	17.9
1967	23.576.7	123.8	100.9	34.6	12.862.8	169.7	112.3	18.9
1968	24.021.6	126.1	101.9	33.1	14.149.1	186.7	110.0	19.5
1969	23.991.1	126.0	99.9	31.2	15.479.1	204.3	109.4	20.1
1970	24.248.0	127.3	101.1	29.9	15.866.1	209.4	102.5	19.6

- 1) Tarım kesimi çiftçilik, ormancılık ve balıkçılığı kapsamaktadır. Seri 1961 yılına kadar 1948 üretim amilleri fiyatıyla, 1962'den bu yana 1961 üretim amilleri fiyatıdır.
- 2) Seri indekste 1961 yılına kadar temel yıl 1948, 1961'den bu yana 1961'dir.
- 3) Zincirleme artış sabit fiyatlarla tarım kesiminin yıllık artış hızını verir.
- 4) Sabit fiyatlarla tarım kesiminin sabit fiyatlarla SMH (istihsal amilleri fiyatlarıyla) içindeki payıdır. 1961'e kadar 1948 temel yılına, 1962'den bu yana 1961 temel yılı fiyatlarına göre hesaplanmıştır.
- 5) Sanayi kesimi madencilik, imalât sanayii ve elektrik, havagazı, su alt kesimlerini kapsar. İndeksler aynen tarım için verilen esaslara göredir.

* Kaynak : DİE serileri, Tablo I'de dı geçen eserler.

TABLO IV

Multelif dönemlere göre sektörler itibariyle
ortalama yıllık artış hızı (Sabit fiyatlarla)*

Dönemler	Tarım	Sanayi	İnşaat Sanayii	Ticaret	Ulaştırma	Mali Müesseseler	Ser. Mes. ve Hizmetler	Mesken Gelirleri	Devlet Hizmetleri
1938-1948	%1.4	%3.1	— %2.7	%1.7	% 3.2	% 2.5	%2.0	% 3.6	%4.1
			azalış						
1950-1959	%5.4	%6.3	%8.9	%6.6	%10.8	%11.9	%8.2	%11.2	%6.4
1962-1970	%2.4	%8.8	%8.2	%7.8	% 7.4	% 8.7	%7.4	% 8.5	%8.3

- 1) Sabit fiyatlarla sektörlerin dönemlere göre ortalama yıllık artış hızı mürekkep faiz formülü uygulamak suretiyle hesaplanmıştır.

* Kaynak : DİE, adı geçen eserler'den hesaplanmıştır.

TABLO V

Cari ve sabit fiyatlarla fert başına GSMH*

(TL. olarak)

Yıllar	Fert Başına GSMH, Cari F.			Fert Başına GSMH, Sabit F.			
	Nüfus (milyon)	Fert başına GSMH	Seri İndeks	Zincirleme İndeks	Fert başına GSMH ¹	Seri İndeks	Zincirleme İndeks
1938	17.016	TL. 115	23.1	—	TL. 492	99.1	—
1948	20.049	502	101.2	—	502	101.2	—
1949	20.487	453	91.3	90.2	438	88.3	87.2
1950	20.947	496	100	109.4	496	150	113.2
1951	21.634	567	114.3	114.3	554	111.6	111.6
1952	22.219	645	130.0	113.7	586	118.1	105.7
1953	22.818	737	148.5	114.2	634	127.8	108.1
1954	23.433	730	147.2	99.0	561	113.1	88.4
1955	24.065	875	176.4	119.8	588	118.5	104.8
1956	24.771	982	197.9	112.2	610	122.9	103.7
1957	25.495	1.197	241.3	121.8	630	127	103.2
1958	26.247	1.467	295.7	122.5	685	138.1	108.7
1959	27.017	1.767	356.2	120.4	694	139.9	101.3
1960	27.755	1.836	370.1	103.9	692	139.5	99.7
1961	28.446	1.888	380.6	102.8	679	136.8	98.1
1962	29.154	2.068	416.9	109.5	1.960 ²	103.8 ²	— ²
1963	29.880	2.310	465.7	111.7	2.059	109.1	103.8
1964	30.623	2.423	488.5	104.8	2.108	111.7	102.3
1965	31.391	2.549	513.9	105.2	2.149	113.8	101.9
1966	32.207	2.906	585.8	114.0	2.309	122.3	107.4
1967	33.044	3.147	634.4	108.2	2.387	126.4	103.3
1968	33.903	3.385	682.4	107.5	2.482	131.5	103.9
1969	34.784	3.691	744.1	109.0	2.571	136.2	103.5
1970	35.667	4.148	836.2	112.3	2.651	140.4	103.1

1) 1948 - 1961 dönemi 1948 temel yıl esasına, 1962'den bu yana 1961 temel yıl esasına göredir. Kaynakların farklı olması dolayısıyla 1958'den itibaren Tablo VI'dan farklı rakkamlara rastlanmaktadır.

2) Seri indeks 1962'den itibaren 1961 temel yılı esasına göre hesaplanmıştır. 1961 cari f. nüfus başına GSMH 1888 TL'dir.

* Kaynak: DİE, adı geçen eserler.

TABLO VI

GSMH'nın yıllara göre seyri 1950 - 1970*

Yıllar	N ü f u s			TOPLAM GSMH (Piyasa F.) Carî Faktör Fyatlarıyla		
	Toplam (000 ile)	Seri İndeks	Yıllık Artış	Toplam (000 ile)	Seri İndeks	Yıllık Artış
		%	%	TL.	%	%
1948	20.049	—	—	10.067.0	—	—
1949	20.487	—	—			
1950	20.947	100	—	10.384.3	100	—
1951	21.634	103	3.0	12.270.8	118.2	18.2
1952	22.219	106.1	2.7	14.320.5	137.9	16.7
1953	22.818	108.9	2.7	16.821.0	162.0	17.5
1954	23.433	111.9	2.7	17.114.8	164.8	1.7
1955	24.065	114.9	2.7	21.059.5	202.8	23.0
1956	24.771	118.3	2.9	24.334.0	234.3	15.5
1957	25.498	121.7	2.9	30.528.7	294.0	25.5
1958	26.247	125.3	2.9	36.108.8	347.7	18.3
1959	27.017	129.0	2.9	44.703.7	430.5	23.8
1960	27.755	132.5	2.7	48.962.8	471.5	9.5
1961	28.446	135.8	2.5	49.080.9	472.6	0.2
1962	29.154	139.2	2.5	55.248.4	532.0	12.6
1963	29.880	142.6	2.5	63.253.2	609.1	14.5
1964	30.623	146.2	2.5	68.135.2	655.2	7.6
1965	31.391	150.0	2.5	73.209.0	704.9	7.6
1966	32.207	153.7	2.6	85.685.2	825.2	17.0
1967	33.044	157.7	2.6	95.229.6	917.0	11.1
1968	33.903	161.8	2.6	105.020.4	1.011.3	10.3
1969	34.784	166.0	2.6	117.502.3	1.131.5	11.9
1970	35.667	170.2	2.6	135.610.2	1.305.9	15.4

NOTLAR :

- a — 1965 yılına kadar nüfus rakkamları 5 yılda bir yapılan nüfus sayımı sonuçlarını ve yıl sonu rakkamlarını vermektedir. 1966 yılından itibaren yıl ortalaması nüfus tahminleri verilmektedir; nüfus başına düşen GSMH da bu esasa göre hesaplanmıştır. 1966 yılından itibaren yıllık nüfus artışı oranları bu sebeple mutlak nüfus rakkamlarıyla tam bir uygunluk halinde değildir; yine aynı sebeple yıllık nüfus artış oranı toplam ve nüfus başına düşen GSMH yıllık artış oranlarıyla da tam bir uygunluk vermemektedir.
- b — DPT ve DİE, GSMH serileri 1958 yılından itibaren değişiktir. Burada DPT serileri kullanılmaktadır. Nüfus başına carî ve sabit üretim amilleri fiyatlarıyla GSMH serileri toplam GSMH rak-

(Tablo VI. nin devamı)

FERT BAŞINA GSMH (Piyasa F.)

1961 Faktör Fiyatlarıyla			Cari Faktör Fiyatlarıyla			1961 Faktör Fiyatlarıyla		
Toplam (000 ile)	Seri İndeks	Yıllık Artış	Toplam	Seri İndeks	Yıllık Artış	Tonlam	Seri İndeks	Yıllık Artış
TL.	%	%	TL	%	%	TL	%	%
27.480.7								
24.540.0								
28.491.0	100	—	496	100	—	1.360	100	—
32.767.2	115.0	15.0	567	114.3	14.3	1.515	111.4	11.4
35.592.2	124.4	8.6	644	129.8	13.6	1.602	117.8	5.7
39.571.3	138.9	11.2	737	148.6	14.4	1.734	127.5	8.3
36.053.1	126.5	-8.9	730	147.2	0.9	1.539	113.2	-11.2
38.742.4	136.0	-7.5	875	176.4	-19.7	1.610	118.4	4.6
41.381.4	145.2	6.7	982	198.0	12.2	1.671	122.9	3.8
44.024.4	154.5	6.4	1.197	141.3	21.9	1.727	127.0	3.4
46.281.3	162.4	5.1	1.376	277.4	15.0	1.763	129.6	2.1
48.146.0	169.0	4.0	1.655	333.7	20.3	1.782	131.0	1.1
49.941.2	175.2	3.7	1.764	355.6	6.6	1.799	132.3	1.0
49.080.9	172.3	-1.6	1.725	347.8	-2.2	1.725	126.8	-4.1
52.092.7	183.3	6.3	1.895	382.1	11.0	1.787	131.4	3.6
56.082.0	196.8	7.7	2.117	426.8	18.1	1.877	138.0	5.0
58.855.0	206.6	4.7	2.222	448.0	4.8	1.922	141.3	2.4
61.591.3	216.2	4.6	2.332	470.1	4.9	1.962	144.3	2.1
68.008.2	238.7	10.3	2.660	536.4	14.2	2.112	155.2	7.6
72.130.1	253.2	6.1	2.881	580.8	8.3	2.183	160.5	3.4
76.927.9	270.0	6.7	3.097	624.3	7.4	2.269	166.8	3.9
81.700.6	288.3	6.3	3.378	681.0	9.1	2.348	172.6	3.5
86.216.5	302.6	5.5	3.802	766.5	12.6	2.417	177.7	2.9

kamları nüfusa bölünmek suretiyle tarafımdan hesaplanmıştır.

GSMH serileri Birinci 5 Yıllık Plânda 1948 - 60 yılları için 1961, İkinci 5 Yıllık Plânda 1962 - 1966 yılları için yine 1961, 1967 ilâ 1970 yılları programlarında ise 1966 ve müteakip yıllar için 1965 temel yıla göre verilmektedir. Değişik temel yıllar mukayeseleri zorlaştırdığı için, ve bu yazıdaki gaye ekonomik gelişme hakkında genel bir fikir vermek olduğuna göre, bütün yıllar götürü bir hesapla 1961 yılına irca edilmiştir. Yine, temel yıl 1961 olduğu halde, dönem boyunca yapılacak mukayeseleri kolaylaştırmak üzere, seri indekslere 1950 rakkamları % 100 olarak verilmekte, diğer yıllara ait oranlar bu esasa göre hesaplanmaktadır.

Muhtelif DPT yayınlarında aynı yıla ait bir rakkamın dahi değişik olduğu maalesef görülmüştür. Gerek bu sebeple, gerek temel yıla irca hususunda kullanılan metodun basitliği ve yuvarlaklaştırmalar dolayısıyla buralaki seriler bir miktar hata marjı ihtiva etmektedir.

* **Kaynak :** Devlet Plânlama Teşkilâtı, Birinci ve İkinci 5 Yıllık Kalkınma Plânları ve Yıllık Programlar 1969 - 1972.

TABLO VII

Muhtelif kesimlerin SMH (Sabit F.) içindeki payının yıllara göre seyri*

	1948 Yılı Fiyatları Esasına Göre				1961 Yılı Fiyatları Esasına Göre			
	1938	1948	1951	1955	1959	1962	1969	1970
Tarım	55.6	53.2	52.3	45.4	44.9	40.7	31.2	29.9
Sanayi	9.3	10.5	10.5	11.6	10.7	16.2	10.1	19.6
İnşaat	5.0	3.2	4.5	5.6	6.0	6.1	7.0	7
Ticaret	11.1	10.9	10.7	9.8	10.4	7.8	8.6	8.7
Ulaştırma	4.0	4.6	5.1	7.5	7.5	7.4	8.0	8.1
Malî Mü.	1.4	1.5	1.6	2.4	2.6	2.8	3.3	3.4
Serbest M.	3.6	3.7	4.0	5.1	4.6	5.2	5.5	5.6
Mesken G.	2.2	2.7	2.5	2.9	3.9	4.8	5.4	5.6
Devlet H.	8.0	9.9	9.0	9.9	9.6	9.3	10.3	10.7
Dış alem G.	-0.2	-0.2	-0.2	-0.2	-0.2	-0.5	+0.6	+1.4
SMH	%100							

* Kaynak : DPT serileri, 1 ve 2. Beş Yıllık Kalkınma Plânları.

TABLO VIII

Dönemler itibariyle sabit fiyatlarla GSMH'nın yıllık ortalama artış hızı 1950 - 1970*

Dönemler	Sabit F. GSMH Yıllık Artış Hızı (%)
1950 - 1959 (10 yıl)	7.0
1950 - 1953 (4 yıl)	12.7
1954 (1 yıl)	-8.9
1955 - 1959 (5 yıl)	5.9
1960 - 1961 (2 yıl)	0.9
1962 - 1970 (9 yıl)	6.4
1962 - 1964 (3 yıl)	6.3
1965 - 1970 (6 yıl)	6.5
1962 - 1965 (4 yıl)	5.8
1966 - 1970 (5 yıl)	7.0

NOT : DPT serileriyle DİE serileri 1958'den itibaren fark gösterdiği için burada 1950 yılından önceki dönemlere yer verilmemiştir. Bahiskonusu dönemler için Tablo II'ye müracaat edilebilir.

* Kaynak : DPT serileri Tablo VI.

TABLO IX

Yıllara göre ekonomik performansı gösteren
bellibaşlı indeksler (1950 - 1978)*

	r_y (1)	ΔP (2)	r_p (3)	r_y/p (4)	$r_{agr.}$ (5)	S_f (6)
1950	% 15.8				% 24	% 1.3
1951	15.0	% 6.0	% 3.0	% 12.0	20.7	2.2
1952	8.6	0.9	2.7	5.9	6.5	3.9
1953	11.2	2.8	2.7	8.5	9.5	2.7
1954	— 8.9	10.9	2.7	— 11.6	— 19.7	2.7
1955	7.5	7.3	2.7	4.8	9.1	2.4
1956	6.7	16.7	2.9	3.8	8.7	0.9
1957	6.4	17.6	2.9	3.5	2.5	0.6
1958	5.1	15.5	2.9	2.2	17.5	0.5
1959	4.0	19.7	2.9	1.1	— 0.3	2.9
1960	3.7	5.6	2.7	1.0	1.2	2.6
1961	— 1.6	3.1	2.5	— 4.1	— 3.2	3.1
1962	6.3	5.5	2.5	3.8	5.8	3.9
1963	7.7	4.1	2.5	5.2	7.6	4.3
1964	4.7	1.0	2.5	2.2	0	1.4
1965	4.6	7.9	2.5	2.1	— 3.3	1.0
1966	10.3	4.8	2.6	7.7	11.4	1.7
1967	6.1	7.6	2.6	3.5	0.9	1.1
1968	6.7	4.6	2.6	4.1	1.9	1.9
1969	6.3	6.0	2.6	3.7	— 0.1	
1970	5.5	5.6	2.6	2.9	1.1	

(1) Sabit fiyatlarla GSMH (piyasa f.) yıllık artış oranı (r_y) DPT serilerine göredir. Bakınız Tablo VI.

(2) Yıllık fiyat artışları (ΔP) Ticaret Bakanlığı Konjonktür Dairesi, Toptan Eşya Fiyatları Endeksine göredir; Bakınız Tablo VIII.

(3) Yıllık nüfus artışı (r_p) DİE kaynaklarından alınmıştır. Bakınız Tablo VI.

(4) Fert başına düşen sabit fiyatlarla GSMH (piyasa f.) yıllık artış hızı bu sütunda $r_y - r_p$ olarak hesaplanmış olmakla beraber Tablo VI - VII'de verilen rakamlarla geniş ölçüde mutabakat halindedir. Tarım kesiminde sabit fiyatlarla üretim yıllık artışı ($r_{agr.}$) DİE kaynaklarından alınmıştır; Bakınız Tablo V.

(6) Dış Alem Gelirinin yahut net dış yardımların GSMH'ya oranı (s_f) olarak verilmektedir. Kaynak DPT istatistikleridir.

* Kaynak: DPT ve DİE istatistikleri önceki Tablolardan düzenlenmiştir.

TABLO X
Dönemlere Göre Performans Farkları*

Dönemler	r_y	r_p	$r_{y/p}$	ΔP
1) 1950 - 1959	7.0	2.9	4.1	9.7
2) 1938 - 1948	1.9	1.5	0.4	16.0
Fark 1 - 2	+ 5.1	+ 1.4	+ 3.7	- 6.3
3) 1950 - 1959	7.0	2.9	4.1	9.7
4) 1938 - 1949	0.6	1.5	- 0.9	14.6
Fark 3 - 4	+ 6.4	+ 1.4	+ 5.0	- 4.9
5) 1950 - 1953	12.7	2.8	9.9	4.0
6) 1938 - 1949	0.6	1.5	- 0.9	14.6
Fark 5 - 6	+12.1	+ 1.3	+10.8	- 9.4
7) 1955 - 1959	5.9	2.9	3.0	15.4
8) 1950 - 1953	12.7	2.8	9.9	4.0
Fark 7 - 8	- 6.8	+ 0.1	+ 6.9	+10.6
9) 1962 - 1970	6.4	2.6	3.8	5.2
10) 1950 - 1959	7.0	2.9	4.1	9.7
Fark 9 - 10	- 0.6	- 0.3	- 0.3	- 4.5
11) 1962 - 1965	5.8	2.5	3.3	5.3
12) 1955 - 1959	5.9	2.9	3.0	15.4
Fark 11 - 12	- 0.1	- 0.4	+ 0.3	-10.1
13) 1966 - 1970	7.0	2.6	4.4	6.0
14) 1962 - 1965	5.8	2.5	3.3	5.3
Fark 13 - 14	+ 1.2	+ 0.1	+ 1.1	+ 0.7

* Kaynak : GSMH serileri DPT'dendir, (Tablo VI, VIII, IX) fiyatlar için ise DİE, GSMH kapalı fiyat indeksi (Tablo II) kullanılmıştır.